

angst voor het sterven', aldus de beschrijving door een lid van de Kosel-groep,

'houdt de meesten nog staande. Aan vrouw, kinderen of verwanten wordt reeds lang niet meer gedacht. De enige woorden die het brein nog kan voortbrengen, zijn 'koude', 'honger' of 'God, hoe lang nog?' Denken kost ontzaglijke inspanning, spreken doen de meesten niet meer. Er is toch niemand die luistert . . . Het werk is zwaar, dagelijks brengen de kolonnen doden mee naar huis . . . Hele nachten wordt 'sport' beoefend en tientallen doden en gewonden zijn hiervan het gevolg.'¹

Tot de kampen die per 1 april '44 aan het Auschwitz-complex toegevoegd werden, behoorden een kamp in Gleiwitz en het grote kamp in Blechhammer.

In Gleiwitz kwamen in de herfst van '42 de eerste Westerborkers terecht – zij merkten er meteen al dat zij er per dag slechts '400 gram brood en kool-raapstronken-soep' kregen. 'Het blijkt', schreef Coen Rood, 'dat er erg veel pessimisten onder ons zijn. Wij optimisten houden vol dat het nog hoogstens zes weken zal duren voor de oorlog ten einde is, doch de pessimisten denken het die zes weken niet meer te kunnen uithouden'² – het werden, alleen al in Gleiwitz (waar hoofdzakelijk gewerkt werd in een fabriek voor roet-producten), twee jaar. In het begin kwamen er veel sterfgevallen voor, maar begin '43 werden er oud-militairen als bewakers aangesteld en van hen namen volgens Coen Rood 'velen' 'elke dag' brood voor de gevangenen mee.³ Per 1 april '44 werden die oud-militairen door SS'ers vervangen – de gevangenen die toen nog in leven waren, hadden zich in de regel aan de omstandigheden kunnen aanpassen. In september '44 kreeg men het moeilijker: er kwam toen een sadistische SS-Scharführer als Lagerführer: 'Avond aan avond wordt er geslagen, en hard! Veertig op de aars is heel gewoon geworden na een paar weken . . . Het is duidelijk en iedereen weet het: deze man is gek.'⁴

Blechhammer had (en naar het schijnt: van een vroeg stadium af) het grootste *Zwangsarbeitslager*.⁵ Volgens de onderzoeken van het Informatiebureau van het Nederlandse Rode Kruis bevonden zich hier in de lente van '44 bijna duizend Westerborkers, van wie een deel pas kort voor de 1ste

¹ H. N. Andriess: 'Herinneringen aan de jaren 1942–1945' (maart-okt. 1947), p. 62–63, 65, 87. ² C. Rood: 'Herinneringen', p. 64. ³ A.v., p. 114. ⁴ A.v., p. 199. ⁵ Wij ontleen onze algemene gegevens in hoofdzaak aan de verhandeling van F. Piper: 'Das Nebenlager 'Blechhammer'' (*Hefte von Auschwitz*, 10 ('67), p. 19–40).